

STARNUTIE PEŇAZÍ

David Sulík

Jedným z hlavných spôsobov uplatňovania zásad bezúročnej ekonomie v praxi je systém starnutia peňazí. Pojem starnutia peňazí použil asi prvýkrát R. Steiner, ktorý sa zamýšľal nad tým, ako zničujúco a umŕtvujúco na ekonomiku pôsobí hromadenie peňazí v nehnuteľnostiach a ako priaznivé pre ekonomiku je, keď peniaze obiehajú v hospodárstve čo najrýchlejšie. Dobré pre hospodárstvo by bolo, keby hodnota peňazí na účtoch sa rýchlo znehodnocovala, tak ako sa znehodnocuje tovar, keď dlho leží na sklade. Steiner spomínal, že najlepšie predpoklady pre zavedenie systému starnutia peňazí budú nasledujúce tridsiate roky, hlavne po veľkej hospodárskej kríze, ktorú predpovedal. Ale táto šanca sa prepásla a druhú šancu predpovedal na prelome tisícročí, čiže teraz. Ak sa prepasie táto možnosť využiť hospodársku krízu k tomu, aby sa zaviedol nový peňažný systém, tak svet bude musieť prejsť naozaj veľmi zničujúcim pádom.

Aj z pohľadu kresťanskej náuky sa dajú nájsť argumenty pre bezúročnú ekonomiku, veď v stredovekej Európe bolo požičiavanie na úrok chápané ako úžera, ako čosi protikresťanské. Ježiš žiadal, aby peniaze nestarli v mešci, majú byť teda postavené na úroveň starnúceho tovaru. To zodpovedá prírodnému zákonu o vzniku a zániku, ktorému je podriadený celý fyzický svet. Len peniaze, ktoré časom strácajú zo svojej hodnoty, môžu odstrániť úrok, odporujúci prírodnému zákonu, lebo takéto „prirodzené“ peniaze sa rovnajú tovaru.

Už v antike existovali snahy o prirodzenú výmenu: Diogenes žiadal „kostnú menu“, ktorej starnutie bolo po nejakej dobe zreteľne cítiť. Spartania používali hrdzavejúce železné peniaze. Vo vrcholnom a neskorom stredoveku, asi od r. 1150 do r. 1500, mali v Nemecku prenikavý úspech „neutrálne peniaze“. Približne v polovici 12. storočia zaviedol magdeburský arcibiskup Wichmann ako prvý tzv. odvolávanie mincí, pri ktorom sa v určitých časových etapách vyzývalo na ich výmenu. Biskup, ako zemský vládca, si podržal časť týchto peňazí ako daň, zvyšok dostali občania naspäť vo forme nanovo razených peňazí. Týmto elegantným a účinným spôsobom mohli byť pravidelne a spoľahlivo vyberané dane, občania dokonca prichádzali k zemskému vládcovi sami, aby dodali svoje peniaze, lebo po odvolaní mincí (najviac raz až dvakrát ročne) staré už neplatili.

Peniaze mali takpovediac zabudovaný dátum rozkladu, starli ako tovar. Privilégium majiteľa peňazí sa tým stratilo, nemohol večne čakať s obchodom, pretože takto jeho peniaze časom stratili hodnotu. Týmto spôsobom stále obiehali nové mince, „brakteáty“, ktoré boli také tenké, že sa dali zlomiť a nemohli byť hromadené. Účinok používania brakteátov rozšírených v strednej Európe mal na hospodárstvo a spoločnosť veľký vplyv. Doba od roku 1150 do roku 1500 bola dobou trvalej konjunktúry, nikdy predtým ani potom nebolo v Nemecku založených toľko miest. Viditeľným príkladom všeobecného blahobytu boli nespočetné

katedrály, ktoré občania dobrovoľne financovali a ktorých stavba bola po roku 1500 kvôli nedostatku peňazí zastavená. Napoly hotové dómy v Kolíne alebo v Ulme boli dokončené až v 19. storočí. Doba brakteátov skončila okolo roku 1500, pretože kniežatá tento spôsob vyberania daní často zneužívali a odpor obyvateľov voči platidlu rástol. Avšak ľudia vtedy nepostrehli požehnaný účinok starnúcich peňazí a proti zavedeniu mincí z ušľachtilého kovu nekládli príliš veľký odpor. Dôsledkom staronovej zlatej meny boli stúpajúce úroky, pomocou ktorých veritelia, ako napríklad Fuggerovci, nahromadili rozprávkové bohatstvo. Na druhej strane obyvateľstvo stále chudobnelo.

V súčasnosti samotný finančný systém speje, len na základe prirodzenosti skutočného stavu vecí, k starnutiu peňazí a to vo forme záporných úrokových sadzieb. Úrokové sadzby pri všetkých hlavných menách postupne padajú, pohybujú sa okolo nuly a pomaly začína proces počítania záporných úrokov. Referenčná úroková miera napr. vo Švédsku v júli 2009 bola - 0,25%, čo bola prvýkrát v histórii zaznamenané ako záporná úroková miera. Príklad Švédska pozorne sledujú aj ostatné centrálné banky sveta. To znamená, že svetový finančný systém speje prirodzene do takého stavu, že vkladatelia peňazí budú platiť banke za to, že im držia peniaze, čo je vlastne prirodzeným spôsobom vzniknutý proces starnutia peňazí.

To, čo pred pár rokmi bolo nemysliteľné spomenúť, je teraz už bežnou ekonomickou skutočnosťou. Ekonomika prirodzene dospela k tomuto stavu. Čo to bude znamenať? Že sa neoplatí mať peniaze na účtoch, ale vznikne potreba ich rýchlo míňať a investovať. Samozrejme, lepšie bude, ak tento proces záporných úrokov nebude spontánny, ale riadený v zmysle zavedenia novej bezúročnej ekonomiky.

Na konci 19. storočia Silvio Gesell, úspešný obchodník pôsobiaci v Nemecku a Argentíne, nezávisle od Steinera prišiel na základe podobného smeru uvažovania k myšlienke vytvorenia alternatívneho peňažného systému. Navrhol vytvoriť taký peňažný systém, v ktorom by peniaze pri nečinnosti starli, čiže boli by zaťažované poplatkom. V roku 1916 Silvio Gesell vo svojej knihe „Prirodzený ekonomický poriadok“ formuloval teóriu peňazí a prirodzeného ekonomického poriadku, v ktorej navrhoval princíp postupného znehodnocovania peňazí. Namiesto platenia úroku, by sa mali peniaze neustále udržiavať v obehu tým, že ľudia by platili malý poplatok v prípade, že si peniaze nechajú u seba, čím by prestalo deštruktívne pôsobenie úroku. Región, obec alebo štát by vydal „nové“ peniaze platné na danom území, alebo by normálne peniaze označil kolkom, za čo by účtoval malý poplatok používateľovi, ktorý by ich u seba držal dlhšie, než potrebuje. Takýto spôsob peňažného hospodárenia by mohol nahradiť systém požičiavania peňazí za úrok. Kým v súčasnosti úrok sa stáva ziskom pre súkromnú finančnú inštitúciu, poplatok za používanie peňazí by bol ziskom verejným. Tento poplatok by sa musel vrátiť do obehu, aby bola udržaná rovnováha medzi objemom peňazí a objemom ekonomickej činnosti. Poplatok by slúžil ako príjem pre štát (obec, komunitu, región), a tým by viedol aj k zníženiu daňového zaťaženia.

V 30. rokoch dvadsiateho storočia nasledovníci Gesellovej teórie podnikli niekoľko pokusov v Rakúsku, Francúzsku, Španielsku a v Spojených štátoch zaviesť voľné peniaze nezaťažované úrokmi. Jeden z najúspešnejších pokusov sa uskutočnil v rakúskom meste Wörgl. V rokoch 1932 až 1933 sa malé rakúske mestečko Wörgl s približne 3000 obyvateľmi pustilo do experimentu, ktorý sa stal trvalou inšpiráciou pre všetkých, ktorí sa zaoberajú problémom

peňažnej reformy. Starostovi mesta sa podarilo presvedčiť obchodníkov a mestskú radu, že môžu veľa získať, ale nič nemôžu stratiť. Ľudia s tým súhlasili a preto mestská rada vydala 32 000 „voľných šilingov“ (t.j. šilingov nezatažených úrokmi) krytých rovnakou sumou riadnych rakúskych šilingov uložených v banke. Za tieto peniaze postavili mosty, opravili cesty, zlepšili verejné služby, vyplácali mzdy a platili za materiál. Tieto peniaze akceptoval mäsiar, obuvník, pekár. Poplatok za používanie peňazí činil 1%, za mesiac resp. 12% za rok. Tento poplatok musela zaplatiť osoba, u ktorej sa na konci mesiaca príslušná bankovka nachádzala, a to vo forme kolku v hodnote 1% bankovky nalepeného na jej zadnej strane. Ak by tam tento kolok bol chýbal, bankovka by bola neplatná. Tento malý poplatok spôsoboval, že každý, kto dostal zaplatené vo voľných šilingoch, usiloval sa ich najprv minúť, a až potom riadne peniaze. Ľudia dokonca platili svoje dane vopred, len aby nemuseli platiť ten malý poplatok. Počas jedného roka tých 32 000 voľných šilingov cirkulovalo 463-krát, vďaka čomu boli vytvorené tovary a služby v hodnote vyše 14 816 000 šilingov. Obyčajné šilingy naproti tomu cirkulovali iba 21-krát. V čase, keď väčšina európskych krajín zápasila s ustavične sa zvyšujúcou nezamestnanosťou, mesto Wörgl ju v priebehu jediného roka znížilo o 25%. Poplatky vyzbierané mestskou radou, vďaka ktorým peniaze rýchlo obiehali z rúk do rúk, činili 3 840 šilingov a boli použité na verejné účely.

Keď vyše 300 obcí v Rakúsku začalo uvažovať o prijatí tohto modelu, Rakúska národná banka sa začala obávať straty vlastného monopolu. Okamžite zasiahla proti mestskej rade a zakázala jej tlačiť vlastné peniaze. Napriek mnohoročnému zápasu, ktorý sa dostal až pred Najvyšší súd, ani Wörgl ani nijaká iná komunita v Európe až do dnešného dňa nebola schopná tento experiment zopakovať. V roku 1933, v čase vrcholiacej hospodárskej krízy, sa aj v USA pokúsili Hans R. L. Cohn spolu s Irvingom Fisherom v rámci „hnutia kolkovaných peňazí“ zaviesť do praxe Gesellovu koncepciu peňazí. V tom čase vyše 100 komunít, vrátane niektorých veľkých miest, malo v úmysle zaviesť „kolkované peniaze“. Tento plán bol zamietnutý s tým, že sa usiluje rozvrátiť peňažný systém USA. To bol koniec hnutia kolkovaných peňazí, modelového projektu, ktorý naozaj mohol viesť k peňažnej reforme.